

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КОНКУРС СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВИХ
РОБІТ З ПРИРОДНИЧИХ, ТЕХНІЧНИХ ТА ГУМАНІТАРНИХ НАУК

Галузь науки:

садово-паркове господарство

ОРНАМЕНТАЛЬНІ КОМПОЗИЦІЇ У ЛАНДШАФТНОМУ
ДИЗАЙНІ

Наукова робота

під шифром:

«Орнаментальні композиції»

2021 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Символічність та значення орнаментів	5
1.1 Розвиток українського орнаменту на прикладах вишивки	5
1.2 Типові елементи орнаментів та їх значення.....	9
РОЗДІЛ 2. Використання орнаментальних мотивів у ландшафтному дизайні	17
РОЗДІЛ 3. Оформлення експериментального квітника	22
3.1 Вибір та модифікація орнаменту для модульного квітника.	22
3.2 Підбір рослин.....	25
3.3 Техніка посадки	26
3.4 Вплив кліматичних факторів на експериментальну ділянку	28
3.5 Зміна квітника впродовж зимово-весняного періоду	29
ВИСНОВКИ	31
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	32
ДОДАТКИ	36

ВСТУП

Символи – це своєрідний культурний код, який містить інформацію, що передається із покоління в покоління. І саме орнаментальні композиції слугували одним із наборів кодів-символів, які можна було закарбувати та передавати нащадкам.

Сучасний стан нашого суспільства характеризується зростанням етнічної свідомості народу, посиленням його інтересу до вітчизняної історії та культури. Звернення до джерел народного мистецтва, до збереження та оновлення всіх його видів – це усвідомлення свого родоводу, духовних традицій та відродження культури українського народу, яка показує його смаки та вподобання, поняття про красу, морально-етичні норми, естетичне освоєння матеріального світу, художнє оформлення довкілля, формування особливого типу мислення тощо. І хоч сучасне культурне середовище наповнене речами світу наших далеких пращурів, соціокультурна суть їх частково втрачена.

Водночас інтеграція традиційного народного мистецтва в сучасні області творчої діяльності, зокрема ландшафтного дизайну, дозволить нам легше сприйняти та більш повно зрозуміти наше культурне надбання.

Дослідження архетипної інформації, що несуть візерунки, допоможе вкладати глибинний зміст у ландшафтні проекти, а не поверхнево надавати народного колориту та рис у спробах приблизного копіювання українських орнаментів.

Проблемі трактування символів та архетипів на прикладі української вишивки та їхнього місця в українському соціокультурному просторі присвячено ряд робіт вчених етнологів, соціологів та дослідників [4], [6], [7], [12], [14], [16], [19].

Разом з тим, відчувається брак використання досліджень архетипів та символів української вишивки, їх еволюції у сучасному середовищі та, відповідно, змін у їхньому трактуванні для практичного застосування у сучасних видах мистецтва і творчої діяльності.

Тому, **метою** роботи є дослідження естетичної та культурної ролі етнічних символів вишивки в глибинних аспектах традиційних орнаментів та їх практичне втілення у ландшафтному дизайні.

Відповідно до мети були поставлені наступні *завдання*:

- 1) проаналізувати історію еволюції орнаментальних композицій українського народу для поглибленого розуміння історичного значення та архаїчності;
- 2) дослідити значення і варіативність базових орнаментальних символів;
- 3) надати характеристику стану і використання візерунків у ландшафтному дизайні, починаючи з середини минулого століття і до сьогодення;
- 4) поглибити дизайнерські знання і вміння, створивши власний квітковий орнамент на експериментальній ділянці, що також підтримає тенденцію та зацікавленість у подальшому розвитку цього напрямку у даній сфері;
- 5) закріпити досвід, використовуючи результати, та визначити допущені помилки для оптимізації та розвитку використання орнаментів у ландшафтному дизайні.

Наукова новизна дослідження зумовлена спробою практичного застосування знакової системи української вишивки у нетиповій для попередніх століть мистецькій сфері ландшафтного дизайну.

РОЗДІЛ 1

СИМВОЛІЧНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ОРНАМЕНТІВ

1.1 Розвиток українського орнаменту на прикладах вишивки

В Україні вишивка відома з давніх часів і набула великого поширення. Вишивка завжди тісно пов'язана з побутом народу, зображала його художні смаки й національну своєрідність. Відомо, що людина палеоліту вперше відкрила можливість творчості шляхом відтворення художньої картини дійсності.

Славнозвісні пам'ятки археології часів палеоліту в Україні, зокрема Мізина на Чернігівщині та його аналогів, розкривають складну абстрактно-знакову систему зображення дійсності, початки зародження геометричного орнаменту. Круги, зубці, ромби, зигзаги, ялинки – елементи меандру, ці строгі мотиви, які ми сприймаємо як абстрактно-геометричні, декоративні, у свій час виступали як сюжетні зображення людей, землі, води, птахів та ін. В ранніх землеробських культурах ромбічним узором – символом родючості покривали глиняні жіночі фігури богинь, посудини-жертovníки. Простий ромб з крапкою посередині виражав ідеограму засіяного поля; ромб з відростками або завитками на зовнішніх кутах був символом родючості (Рис.1.1).



Рис. 1.1. Архаїчний візерунок на весільній поньові

Більш пізні візерунки вже на одязі скіфів утворювалися з поєднання кружечків, спіралей, завитків, а також із пишної рослинної орнаментациї у вигляді стебла рослини, листя лавра, лотоса, грон винограду [4], [35] (Рис. 1.2).



Рис. 1.2. Скіфська діадема. VI ст. до н.е. та використання її орнаментів у вишивці

В епоху Київської Русі вишивка золотом і сріблом вимагала неабиякої майстерності технічного виконання складних композиційних зображень, які несли в собі сліди давнього язичницького змісту, містили й новіші зооморфні, геометричні мотиви.

Язичницькі вірування були тісно пов'язані з життям і працею людей. В орнаментах давньоруського гаптування зустрічаються геометричні мотиви, зображення гепардів, левів, птахів, сповнені чіткого ритму, величі й гармонійної рівноваги [11] (Рис.1.3).



Рис. 1.3. Мотив лева (барса) на костромських рушниках

Великою різноманітністю відзначаються рослинні візерунки (Додаток А). Особливо улюбленою є квітка крин (лілея) — символ життя, а також стилізовані зображення дерев з гнучкими стеблами [9].

На особливу увагу заслуговує період XVIII ст., який приносить нове розуміння орнаментальних форм з їх об'ємно-пластичним мальовничим трактуванням [26] (Рис. 1.4). Розквітає вишивка гладдю різноколірним шовком (Додаток А).



Рис. 1.4. Окрайка. Середина XVIII ст. Художня гладь, однобічна гладь, стебловий шов, ретязь, гаптування у прикріп

Народознавець К. Павлуш [14] зазначає, що зображення на вишиванках сонця, зірок, півмісяця пов'язані зі святами небесних світил (Додаток А).

Вже з XIX ст. поширюється вишивка бісером, білим шовком на тонких прозорих тканинах, якими прикрашали як одяг, так і предмети побуту. Слід зазначити, що візерунки на свитках майже не відрізняються від сучасних орнаментів, які поширені у певній місцевості на території України. Старовинні зразки характеризуються витонченістю орнаменту, вони більш геометризovanі, ніж вишивки пізніших часів.

На грані XIX-XX ст. відбувається кардинальна зміна художньо-образного вирішення народної вишивки. Пояснюється це поширенням техніки хрестика. У період поступового зникнення традиційного домашнього виробництва і проникнення в село фабричних товарів і міської моди вишивальниці стали довільно дробити і перекомпоновувати старий візерунок, створюючи нескінченну різноманітність нових найпростіших елементів [1].

Протягом багатьох віків безпосередній конкретний зміст символів на вишивках втрачався, але традиції використання їх не зникли. За мотивами орнаменти вишивок поділяються на три групи: геометричні, рослинні, зооморфні (тваринні) і зображають елементи символіки стародавніх вірувань, культів.

Геометричні орнаменти, наприклад, притаманні всім видам народного мистецтва. Різноманітні кружальця, трикутники, ромби, кривульки, лінії, хрести символічно показували уявлення наших предків про світобудову, тож їхнє значення відповідне. На основі стародавніх космологічних символів у народі створена своя система назв. Це «баранячі ноги», «кучері», «гребінчики», «кривульки», «сосонка», «перерва» тощо.

В основі рослинного орнаменту лежить культ поклоніння природі, рослині. Крім поширеного символу «дерево життя», який зображається стилізовано у формі листя або гілок, у вишивках з рослинним орнаментом популярні стилізовані зображення Березині, використання таких мотивів, як «виноград» - символ добробуту, щасливого одруження, «барвінок» - символ кохання тощо [7] (Додаток А).

На зооморфних вишивках зображуються тотемічні й солярні тварини, а також звірі, що позначають три яруси «дерева життя». Інколи вишивальниці використовують індивідуальні мотиви, які властиві баченню візерунка певної особи. Ними можуть бути заячі та вовчі зуби, волове око, риб'яча луска тощо.

У XIX ст. підвищення інтересу до рослинної орнаменталії сприяють витісненню стародавніх композицій, новому їх переосмисленню.

Отже, при проєктуванні ландшафтної композиції треба звертати увагу на зміст орнаменту та його приналежність до тої епохи, дух якої проєктант хоче передати/показати.

1.2 Типові елементи орнаментів та їх значення

Вперше класифікацію збережених фрагментів вишивок здійснила М. Новицька [13], виділивши три типи орнаментально-композиційних стрічкових схем. Перший – розміщення елементів в ряд, на певній відстані один від одного; другий – з трьома варіантами зображення хвилястої, ламаної лінії, перетнутої лініями з відгалуженнями то вгору, то вниз симетричних завитків; третій – переплетення двох вузьких «стрічок», варіанти плетінки. Основні мотиви: круги, трикутники, ромби, розетки, крини, хрести, дерево життя, завитки, есовидні мотиви та ін.

Геометричні орнаменти відносять до найдавніших, створених людством. Серед найпоширеніших мотивів геометричних орнаментів виділяють ромби, хрести різної конфігурації, овали, кола, зигзаги, трикутники, меандри, так звані «шеvronи», хвилясті лінії, розетки, квадрати [12]. Крім того, існують різні комбіновані мотиви, утворені шляхом сполучення основних. З точки зору символіки, цю групу декоративних елементів (включаючи сваргу, гілки, порілки та інші мотиви) виділяють як «космічний фон», оскільки вони, по суті, символізують діяльність природних сил та елементів [10]. Традиційно ці графічні знаки об'єднують або як солярні символи, або ж як символи бурі та неба.

При аналізі ромбічних орнаментів, ми вбачаємо, що мотиви «ромб», «ромб з гачками», «ромб з крапкою», «перехрещений ромб» надзвичайно поширений не лише в українській орнаментиці. Сьогодні домінує точка зору, згідно з якою, цей знак належить до символів родючості, запліднення. Найчастіше мотив «ромб з крапками» трактують як засіяне поле, а оскільки цей знак часто зустрічається на жіночих статуетках періоду енеоліту, його також вважають одним із символів запліднення [18].

«Перехрещений ромб» відносять до давніх знаків, що символізували землю як певну територію — поле, ділянку, власність. До символів землі відносять також зображення квадрата [2]. Відповідно, найбільш узагальненим

знаком неба виступає коло [5], хоча саме небо могло символізувати різні природні явища і зображалося саме за допомогою цих явищ, а коло найчастіше було солярним знаком (Рис. 1.5).

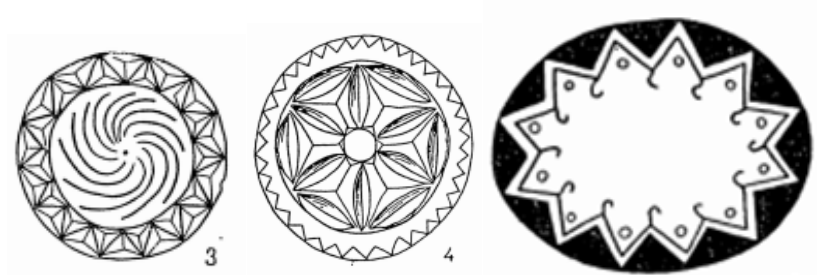


Рис. 1.5. Зубчасті розетки (зліва направо): Росія, 17 ст.; Болгарія. 19 в.; з зубцями всередину: Західна Україна, поч. 20 ст.



Рис. 1.6. Фрагмент весільної сорочки кінця XIX – початку XX століття з Овруцького району, декорований солярними знаками

Солярних знаків, символічних зображень сонця, а також вогню (невіддільний сонячний атрибут) в аграрних народів досить багато — українська орнаментика в цьому випадку не є винятком [20] (Рис. 1.6). Це кола, хрести, модифікації хрестів, сварга, хрести в колі. Зокрема, хрест у колі може бути як знаком сонця, так і знаком вогню (або блискавки - «вогню небесного») (Рис. 1.8). Але сам по собі хрест ближчий до умовно-антропоморфних зображень і може бути знаком чоловічого начала [5] (Рис. 1.7).



Рис. 1.7. У дохристиянські часи перехрещення двох ліній символізувало зустріч Земного з Небесним

Відтак наявність мотиву «хрест» у вишивках могла мати різну символіку: як бажання запліднення, так і апотропеїчну, оскільки вогонь і сонце, належачи до амбівалентних явищ, вважаються досить сильними оберегами [32].



Рис. 1.8. Круг з хрестами можна розпізнати на весільних рушниках

Із сонцем та вогнем у всіх індоєвропейців також чітко асоціюється сварга, тому цей мотив у вишивках може означати як сонце й небо, так і чоловіче начало, мужність. У російській традиції сварга, що означає «рух за сонцем», символізувала добрий знак, зворотна — недобрий, що може прирівнюватись до опозиції «добро» - «зло», або ж «чоловіче» - «жіноче» [5], [3] (Рис. 1.9). Відомий дослідник народної орнаментики Михайло Селівачов писав: сварга - «один з найдавніших знаків доброго знамення, побажання добробуту, відвернення нещастя» [19].



Рис. 1.9. Сварга пряма і обернена - правостороння і лівостороння

Надзвичайно поширеними в українських вишивках є різного роду меандрові мотиви, які ще називають «ковровими», «ромбічними», а також різного роду «безконечники», що походять від них [27]. Через давність походження їхня символіка досить різнопланова та багатогранна. Найчастіше меандри та їхні варіанти визначають як символ добробуту та ситості, що

пов'язується з небесним благословенням або небесним даром [6]. Крім того, дані мотиви могли означати нескінченність, вічний рух від життя до смерті, лабіринт, що зв'язує «цей» і «той» світи, мандри людської душі після смерті [17]. Крім того, такі знаки іноді співвідносять із зображенням пастки на дичину. Велике поширення меандрових мотивів у вишивці можна пояснити кількома причинами.

Ще одна група знаків, які часто зустрічаються в орнаментах вишивок — це хвилясті лінії та зигзаги, їхню символіку пов'язують із символікою води — в цьому дослідники орнаментів одностайні. Інший аспект символіки мотивів «хвилі» виводять з того, що цей знак може також означати змію, яка, зрештою, теж асоціюється з водою [5] (Рис. 1.10). Символи змії та води часто зустрічаються разом, вважається, що змія виступає як охоронець води (це, приміром, виводять із зображень на посуді, що відноситься до трипільської доби) [18], [29].



Рис. 1.10. Семантичний зв'язок змії й води, Трипільля-Кукутень, 4 тис. до н. е.

Досить часто в орнаментах вишивки зустрічається зображення трикутника — композиції з його використанням є характерними для геометричних орнаментів різних регіонів України. Цей знак відносять до символіки жіночого начала, небесної води (згруповані попарно трикутники, як це ми бачимо на прикладі трипільського посуду [15], могли бути символом жіночих грудей, а отже, означали Велику Богиню — небесну годувальницю і часто супроводжувалися знаками води та змії-охоронниці).

Також до знаків жіночого єства відносять зображення у вигляді шевронів, які найчастіше виконуються у багаторазовому повторенні. Прикладом цього можуть слугувати шеврони, зображені на палеолітичних культових предметах із Мізина на Чернігівщині, що їх визначають як сильно стилізовані жіночі фігури. Існує також точка зору, що подібні знаки, будучи знаком Великої Богині, яка володіла душами всього живого, могли бути символом життя і смерті [5].

Принцип розміщення орнаментів у загальній композиції вишивок був чітко регламентований і мав зображати уяву про будову світу. Про це можна зустріти згадки в обрядовому фольклорі, де згадується про вишитих птахів, зорі, місяць тощо — фактично це мали бути символи різних рівнів структури світового простору.

Також слід виділити саме розподільчі елементи, що відділяють смугу одного орнаменту від іншого. Це або надзвичайно спрощений «безконечник», або пряма лінія, яку виконують швом, що надає їй ледь зигзагоподібного характеру. Лінія ця виступає свого роду вододілом, що відділяє верхній рівень - «небо» - від рівня всього земного, а земне — від підземного світу. Саме тому ця лінія очевидно справді первісно мала вигляд або хвилі, або меандру, оскільки в архаїчному світогляді небо відділене від землі небесною водою і хмарами, а земля від потойбічного світу відділена рікою.

Щодо особливостей символіки рослинних орнаментів вишивки, то рослинний світ — дерева, квіти, трави — міцно вкорінений у традиційній свідомості українського народу. Пишна природа, літнє різнотрав'я не може залишити людину байдужою, а тому рослини присутні і в піснях, і в казках, і в приповідках; з ними пов'язані повір'я та забобони, вони є неодмінними атрибутами лікувальних та магічних дій, родинно-побутових та календарних обрядів.

Яскравим прикладом традиційної композиції є українські вишиті рушники, де основними символами й знаковими системами є Дерево Життя,

Світове Дерево, Дерево Роду, Древо, Квітка, Вазон – все це наукові та народні назви центрального символу в українській вишивці, особливо на рушниках.

Древо символізує собою загалом Космос з усіма його проявами, являє собою безсмертя, нескінченність Життя, його розмаїття. Воно стоїть понад часом (об'єднуючи минуле, сучасне і майбутнє) та простором (бувши центром Світу, включаючи всі плани Буття). Умовно Древо можна поділити на три частини – коріння, стовбур і крону, які співвідносяться з трьома світами: підземним, земним та горішнім.

Відомий український дослідник народної орнаментики М. Селівачов [19] вважає, що рослинне осмислення назв більшості візерунків, навіть найбільш геометризованих та абстрактних, належить до її специфічних рис.

Найдавнішими є мотиви, пов'язані з в'юнкими рослинами, зокрема, «хміль», «хмелик», «виноград»; мотиви, пов'язані з хвойними деревами — «сосонки», «ялинки» - та, можливо, мотиви, що походять від зображення дуба. Ці орнаментальні мотиви ми можемо вивести з дохристиянських вірувань і вважати їх відносно архаїчними у вишивках на одязі [34].

Наприклад, орнамент «дубове листя». Він часто зустрічається в стилізованому вигляді у вишивках Київщини, Волині, Полтавщини, Східного Поділля.

Дослідники вишивок на одязі відзначають, що для українців характерна відсутність повного зображення дерев та кущів в орнаментальних мотивах, натомість ціле замінюють частиною — квітами, листям, гілками. Тому зображення дубового листя можемо пов'язати із символікою дуба, який був сакральним деревом слов'янського світу, символом життя, сонця, вічності буття, довгого віку та структури світобудови («світовим деревом»). У даному разі таке зображення могло виступати як загальне побажання здоров'я, довголіття; вишите на плечових уставках жіночої сорочки, воно могло підсилювати руку, надавати їй міцності.

Оберегом можемо вважати й орнаменти, пов'язані з хвойними рослинами: «сосонки», «ялинки». Іноді самі зображення нічого спільного з хвойними

деревами не мають, приміром, мотив «сосонки» більше подібний до меандру. Тому вчені припускають, що в цьому випадку символіка мотиву може виводитися з поняття «вічність», «безкінечність» (що є основним значенням меандру), а за аналогією з вічнозеленою хвоєю сосни могло привести до появи подібних назв. Крім того, хвойні дерева здавна є оберегами від «нечистої сили», що також могло спричинити використання їх в орнаментах вишивки на одязі.

Що стосується хмелю, то споконвіку цю рослину пов'язують як із креативними міфами, так і з виокремленням різних пір року. Хміль — давня священна рослина, яку використовували для виготовлення ритуальних напоїв; в українському фольклорі він зазвичай символізує пишність, буяння, розквіт, молодість («буйний хміль», «хміль зелененький»). Тут виділяється специфічна символіка загалом усіх зображень в'юнких рослин — вони могли перебирати на себе символіку хвилястих геометричних орнаментів («безконечників» тощо), які означали зв'язок води із землею, та меандрів.

Загалом же цей мотив, вишитий у комплексі з іншими орнаментами, міг означати зміну пір року, молодість або зрілість (в залежності від окремих нюансів зображення), пишність, здоров'я [16] (Додаток А).

Одним із вельми поширених орнаментів у XIX ст. стає мотив «виноград» («виноградна лоза», «горішками виноград» тощо), який і досі є одним із найчастіше вживаних у вишивках на одязі майже всіх регіонів України. У християнстві це один із найпоширеніших символів, де Христа уособлює виноградна лоза, учнів — її пагони [25]. Крім того, сам виноград часто символізує родючість [16]. Можливо, останнім можна також пояснити широке використання мотиву «виноград» саме на жіночих сорочках, а особливо — на весільному одязі (Додаток А).

Такий мотив, як «троянда», «рожа», «хрещата ружа», теж можна віднести до своєрідних нововведень в орнаментиці вишивок на одязі (Рис. 1.11).



Рис. 1.11. Приклади вишивки хмелю, винограду та ружі

Дослідники виводять її походження з геометричних орнаментів шляхом ускладнення хрестиків, розеток, дехто вбачає в цьому мотиві близькосхідні впливи [19] (Додаток А).

РОЗДІЛ 2.

ВИКОРИСТАННЯ ОРНАМЕНТАЛЬНИХ МОТИВІВ У ЛАНДШАФТНОМУ ДИЗАЙНІ

Спираючись на різноманітну орнаментальну базу нашого народу, можна з впевненістю говорити про створення «українського партеру», який матиме характерні ознаки та техніку оформлення. Ми користуємося термінами «англійський», «французький», «італійський» партер тощо. Ці поняття чітко описані, класифіковані і є безперечним цінним надбанням ландшафтних знань. Першоджерела таких партерів лежать в площині інших держав, земель – у них своя історія та підходи до організації простору. Тож правомірно так само в особливу категорію вичленити роботи, зроблені з символікою, колоритом, підходами, філософією притаманними українському простору.

Спроби створити квіткові композиції на основі візерунків у Києві були відомі ще у 50-60-ті роки минулого століття [22], [33] (Рис 2.1).



Рис 2.1. Квітова клумба на площі Льва Толстого, 1953.09.01

Збереглися архівні фото, які показують схожі елементи в інших відвідуваних місцях Києва [28] (Додаток Б).

Подібні партери декілька років назад на постійній основі можна було спостерігати в ботанічному саду ім. Гришка. Партер був продовженням площі головного входу в Ботанічний сад і поділявся променевими доріжками, які розходяться від центру в глибину саду. Домінантами у верхній частині ділянки

був фонтан і боскети з граба звичайного з елементами топіарного мистецтва. Основний ландшафт головної алеї доповнювався і підсилювався мозаїчними плямами однорічників і багаторічників [31] (Додаток В).

На клумбах перед пам'ятником Тараса Шевченка в однойменному парку в Києві та у міському саді ім. Шевченка у Харкові у партерній частині після реконструкції також можна спостерігати меандрові мотиви (Рис 2.2).



а

б

Рис 2.2. Орнаментальні композиції перед пам'ятником Тараса Шевченка у Києві (а) та у міському саді ім. Шевченка у Харкові (б)

Треба відзначити, що за останні роки було декілька, на мій погляд, вдалих і яскравих спроб використати орнаментальні мотиви у масштабних партерних композиціях (Додаток В).

Прикладом, як може бути організований «український партер» може слугувати композиція в Київському меморіальному парку «Перемога» розташованому в Дніпровському районі, що була реалізована у 2005 році. Тут було оновлено партер новими композиційними методами, які підкреслювали перемогу у Другій світовій війні та силу духу українців, що її здобули.

Особливістю даного квіткового партеру є застосування стародавнього малюнка з використанням щебеню грубої фракції для створення мозаїчності. І

певною мірою можна стверджувати, що це особливий почерк притаманний суто українському партеру. Ця давня традиція укласти панно мозаїкою іде ще з часів Київської Русі.

Були використані малюнки унікальних аутентичних фресок XII ст. Михайлівського Золотоверхого собору (їх фрагменти зберігаються в музеї собору) [21] (Додаток В).

Малюнок, викладений з квітів, чітко окреслений мозаїчним панно з щебеню великої фракції – як підтвердження техніки зображення фресок і естетично гармонує з оксамитовим газоном партеру.

Квіткові візерунки плавно переходять один в один і поєднуються з інертним матеріалом, зеленою травою створюючи враження єдиного цілого. Для облаштування були використані переважно однорічні та дворічні квіти такі як цинерарія морська, бегонія вічноквітуча низькоросла, агератум, очитки та червонолистий колеус [8] (Рис. 2.3).



Рис 2.3. Фрагмент фрески XII ст. та її втілення у партері

Влітку 2016 року у Наводницькому парку Києва біля пам'ятника Кию, Щеку, Хориву і їх сестрі Либеді з'явилися нові яскраві клумби. Їх оформили за

мотивами орнаментів Київської Русі, з характерними лініями, округленнями й насиченим забарвленням (Рис 2.4).

Як розповіли в КП "Київзеленбуд" Печерського району, для створення клумб використовували бегонію, цинерарію та декоративну мульчу [30].



Рис 2.4. Клумби у Наводницькому парку та орнаменти всередині Кирилівської церкви, які ймовірно були взяті за основу композиції, м. Київ

Трохи згодом на Печерську біля алеї Героїв Крут "Київзеленбуд" облаштував ще одну тематичну клумбу до Дня Незалежності. На клумбі квітами знову був викладений орнамент часів Київської Русі (Рис 2.5).



Рис 2.5. Клумба біля алеї Героїв Крут, м.Київ

У 2017 році 6 мільйонів квітів було висаджено працівниками КО "Київзеленбуд" у формі квіткового візерунка, що нагадує об'ємно-пластичну вишивку гладдю різноколірним шовком XVIII ст. (Рис 2.6).



Рис 2.6. Квітковий візерунок 2017 року

На особливу увагу заслуговує великий квітковий годинник, презентований на схилі вулиці Інститутської 23 серпня 2009 року до річниці Незалежності України.

До Дня Незалежності у 2010 році вигляд годинника знову змінили. Тепер вже на тему народної вишивки, оскільки святкова виставка квітів на Співочому полі мала назву «Ріка вишиванок» (Рис. 2.7).



Рис 2.7. Квітковий годинник на майдані Незалежності , 2010 рік, м. Київ

Прототипом нового дизайну став український рушник, який квітами висадили навколо циферблату. На виготовлення рушника пішло 80 тисяч декоративних рослин, серед яких колеус, сині петунії, червоні бегонії, ахірантес та ін.

РОЗДІЛ 3.

ОФОРМЛЕННЯ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО КВІТНИКА

3.1 Вибір та модифікація орнаменту для модульного квітника

На фоні усіх вищезазначених досліджень підбір орнаменту поставав дуже відповідальним і складним завданням. На розгляд виносилися варіанти геометричного, рослинного та зооморфного орнаменту. Нам відомо, що геометричні орнаменти відносять до найдавніших, створених людством, тому вирішено було зупинити свій вибір на геометричному візерунку за його архаїчність та виразність форми й смислів. На вибір також впливав той факт, що у ньому було найменше округлих частин і наявна повторюваність елементів, що на практиці мало спростити процес реалізації. З іншого боку, дотриматися симетрії в геометричному візерунку дещо важче і, у разі невдачі, помилки помітніше, ніж у більш асиметричних рослинних та зооморфних малюнках.

Оскільки майбутня робота була першою експериментальною ділянкою в моїй практиці, в основу був покладений вже наявний геометричний орнамент традиційної української вишивки. Нам лишалось адаптувати його до посадкової території, спростивши (Рис. 3.1). Тим самим, можливо, був знівельований символічний зміст орнаменту, але, натомість, відпрацьована техніка посадки окремих елементів, що забезпечувало нас необхідним досвідом та надавало фундаментальних результатів для подальшого розвитку даного напрямку у ландшафтному дизайні.



Рис. 3.1. Орнамент, який підлягав спрощенню і початковий спрощений варіант орнаменту

Не дивлячись на спрощення, початковий орнамент ніс у собі архаїчний зміст родючості землі та врожайності природи, пов'язаний зі знаками ромба та трикутника. Уся кольористика композиції базувалася на теплих (жовтий та червоний) та нейтральних (білий та зелений) відтінках. Нам дещо відомо про загальноприйняте значення цих кольорів в українському просторі й, зокрема, в орнаментах:

- білий — невинність, непорочність, часто є основним кольором, використовуваним як фон і для створення ніжних візерунків. Цей колір також символізує енергію, силу, життя, духовну і фізичну чистоту;
- зелений — жіночий колір, асоціюється з красою, безтурботністю і весною. Він символізує задоволення, спокій, витримку. Це не колір руху та динаміки, це колір потенційної енергії, акумульованої, але не дієвої, він вказує на внутрішній потенціал, але не дає йому виходу назовні. Зелений – колір пробудження, колір життя, молодості, зростання та сили [23];
- червоний — символізує любов до людини, до життя, енергії сонця, радості, чоловіче начало в природі. Він позначає стихію Вогню — такий же яскравий, гарячий природний елемент. Нерідко червоний колір в орнаменті являв собою кров, яку проливали хоробрі українські воїни в битвах за свій народ. Також символізує любов, радість, безперервність роду і кровну спорідненість;

• золотий або жовтий — цей колір є символом меду і пшениці, добробуту, достатку, багатства, радості, сонячного світла і небесного вогню, сяйва Божественної мудрості. В українській традиційній вишивці не заведено створювати орнаменти, виконані повністю з жовтих або золотистих ниток. Ці кольори чудово виглядають і доповнюють інші забарвлення в багатобарвних орнаментах [24].

Подібний набір кольорів характерний для Вінницької, Івано-Франківської (Покуття), Закарпатської областей, Гуцульщини [36]. Нерідко можна зустріти вишивки з орнаментами, що містять поєднання ниток червоного, жовтого і чорного кольорів, в регіонах Правобережної України — на Поділлі, в Черкаській та Київській області. Поділля використовує жовтий колір ниток і для вишивання біло-жовтих орнаментів. Рукодільниці західних регіонів України теж застосовували у своїх візерунках жовтий колір [23].

У процесі роботи орнамент був дороблений і мав більш лаконічну, але від цього не менш виразну форму (Рис. 3.2). Вирішено було у якості полотна використати декілька модульних квітичків біля фасаду корпусу. Вони були невеликі за розмірами, мали чіткі межі й створювали обрамлення для майбутнього орнаменту, їх було декілька, що дозволило нам урізноманітнити орнамент для кожного квітичка окремо. Набір кольорів скоротився до трьох (червоний, білий, зелений), щоб не обтяжувати візерунок нагромадженням смислів та зайвою пістрявістю.



Рис. 3.2. Базовий орнамент, сконструйований для модульного квітичка. Хрестиками позначені квіти (фіолетовим - червоні, срібним - білі), зеленим кольором — трава.

Усього залучено було три модульних квітників. У процесі роботи базовий орнамент був видозмінений для кожного окремо.

Щодо значення першого орнаменту, після усіх модифікацій, він найбільше нагадує поєднання ромбів, трикутників, хрестів та зірок. Орнамент першого модульного квітника складається з поєднання квадратів і прямокутників, ромбів та трикутників, що при узагальненні може означати «побажання гарного врожаю, родючості», «засіяне поле», «жіночність».

Орнамент другого має багато спільних елементів з першим, але у загальному вигляді нагадує хрест, що може означати «мужність, чоловічу стать», певний християнський мотив, структуру світу – «чотири основних напрямки».

Орнамент третього й останнього квітника своїм поєднанням ромбів, квадратів та трикутників утворює зображення дуже схоже на зірку, що є солярним символом і тісно пов'язане з поняттями сімейного добробуту, врожаю, християнськими мотивами тощо (Додаток Г).

3.2 Підбір рослин

При виборі рослин ми перш за все орієнтувалися на період цвітіння, який мав наступити в кінці квітня — травні. Відповідно висадити їх потрібно було до середини жовтня. З перевірених часом і кліматом, виразно декоративних, поширених у нас вуличних квіткових рослин підходили нарциси та тюльпани. Садивним матеріалом нас забезпечував Ботанічний сад імені академіка Олександра Фоміна Київського національного університету імені Тараса Шевченка. У наявності були чудові сорти тюльпанів, тож обрали їх: декілька сотень бордово-червоних та пара сотень білих.

У ботанічному саду нам повідомили назви сортів та дали коротку характеристику: бордово-червоні – 'Ronaldo', білі — 'Purissima' (Рис. 3.3).

Тюльпан 'Ronaldo'. Колір: вишневий. Діаметр квітки: 5-7 см. Висота рослини: 45 см. Підходить для сонячних місць та півтіні. У догляді невибагливий. Потребує помірного поливу. Використовується для клумб та на зріз.



а

б

Рис. 3.3. Стокове фото тюльпанів сортів 'Ronaldo' (а) та 'Purissima' (б)

Тюльпан 'Purissima'. Колір квітів: білий, бежевий, кремовий. Діаметр квітки: 5-10 см, має запах. Висота рослини: 30-35 см. Морозостійкі, відмінно ростуть на добре освітленому місці та у півтіні, на рівних, добре освітлених ділянках, захищених від холодних вітрів. Ґрунти: родючі, пухкі, помірно зволожені з нейтральною або лужною реакцією. Підходять на зріз та для клумб.

3.3 Техніка посадки

Формування орнаменту на землі ми почали з центру. Для цього ми використовували вбиті кілочки й джгутову нитку для означення контурів (Рис. 3.4).



Рис. 3.4. Фото процесу створення контурів орнаменту за допомогою джгута і кілочків

Для посадки у відкритий ґрунт перш за все ми обирали цибулини діаметром 3-4 см. Цибулини з меншим діаметром використовувалися в останню чергу, адже рекомендується розташовувати великі цибулини в центральних рядах, а цибулини меншого розміру висаджувати по краях клумби — так і композиція буде виглядати більш гармонійно, і невисокі рослини не опиняться в тіні великих. Перед посадкою ми перевірили посадковий матеріал — цибулини тюльпанів мали бути сухими, важкими й міцними на дотик, без тріщин і плям.

Глибина посадки тюльпанів зазвичай залежить від розмірів цибулин, тому ми скористалися правилом «трьох висот», при якому глибина посадки повинна рівнятися потрійній висоті цибулини. Великі цибулини висаджували на глибину 12-14 см, дрібні - 6-8 см.

Відстань між цибулинами залежить від того, з якою метою висаджуються тюльпани. Нам потрібно було отримати пишні куртини, тому садивний матеріал розташовувався досить близько: через 10 см (зазвичай так роблять в розплідниках).

Через малий простір і значну кількість людей, які брали участь в оформленні квітника, земля була дещо утрамбована, тому після закінчення висадки усіх цибулин ми розпушували верхній шар ґрунту граблями.

Також, на випадок, якщо деякі цибулини не зійдуть, тим самим порушуючи візерунок, ми висадили невелику кількість цибулин окремими

рядками на незалученій території. У разі проблем на основних ділянках, ми зможемо пересадити квіти на уражені місця (Додаток Г).

3.4 Вплив кліматичних факторів на експериментальну ділянку

Висадку тюльпанів проводили 1 жовтня 2019 року. Погода була хмарною з помірним вітром і температура повітря коливалася від +11 до +13 °С. Загалом осінь була досить дощова. У жовтні й на початку листопада практично щотижня йшов дощ. Під кінець осені опади були майже кожен день. Тому потреби поливати висаджені цибулини не було. Зима 2019-2020 року була теплішою за попередні й станом на 24 січня по Києву температура не опускалася нижче -5 °С. Під кінець календарної зими спостерігалось невелике зниження температури. Сніговий покрив був практично відсутній впродовж зими, що позбавляло тюльпани захисту від морозів. Перший місяць весни був досить холодним, періодично випадав сніг. Протягом березня-квітня спостерігалися перепади температури зі значним потеплінням та різкими заморозками. Більш-менш стабільне потепління відзначалося вже з початку квітня. У підсумку слід зазначити, що враховуючи погодні умови поточного року, ми не виключали ризик вимерзання цибулин.

Ділянки модульних квітників розташовані на території з достатнім сонячним освітленням. Однак, на цьому просторі досить вітряно і навіть при помірних вітрах спостерігаються протяги, що може негативно вплинути на ріст та квітування тюльпанів.

Ґрунтовий покрив у модульних квітниках не перевищує 50-60 см і є достатнім для проростання цибулин, але бетонний фундамент може впливати на кислотність ґрунту. Також певний вплив на стан ґрунту, а пізніше самих рослин, може мати дорожній пил та бетонна крихта з близько розташованого

будівельного майданчика. Однак, між корпусом і дорогою є певна відстань і з недавніх пір додаткова будівля, яка створює додаткову тінь в післяобідній час.

У зв'язку із введенням карантинних заходів регулярний полив квітників весною був відсутній, рослини живилися природною вологою у вигляді опадів, яких, враховуючи помірну потребу цибулин, особливо взимку та дощову осінь, вистачало.

3.5 Зміна квітника впродовж зимово-весняного періоду

Зважаючи на сорти тюльпанів, які ми висадили, одночасного цвітіння варто було очікувати в кінці квітня – на початку травня (Рис. 3.7-3.8). Але враховуючи затяжне похолодання на початку весни й подальшу посуху, терміни квітування для деяких тюльпанів можуть зміститися приблизно на місяць (Рис. 3.5).



Рис. 3.5. Фотографії ділянок 23.01.2020



Рис. 3.6. Фотографії ділянок 20.02.2020



Рис. 3.7. Фотографії ділянок 04.04.2020



Рис. 3.8. Фотографії ділянок 26.04.2020

За першими результатами можна відмітити, що при виборі сортів тюльпанів треба чітко синхронізувати терміни цвітіння та діаметр квітів; можливо, скорегувати техніку садіння, ущільнити посадку, щоб зробити візерунок яскравіше та багатше. Також менше сподіватися на оптимальні погодні умови: у разі засухи – поливати самостійно, за відсутності снігу – накривати ділянки тентом (Рис. 3.6). Як можна зрозуміти, для якіснішого виконання потрібно залучити більше ресурсів (Додаток Г).

ВИСНОВКИ

1. Проведені нами дослідження естетичної та культурної ролі етнічних символів вишивки в глибинних аспектах традиційних орнаментів дозволили нам інтегрувати традиційне народне мистецтво в сучасній області творчої діяльності - ландшафтному дизайні.
2. Проаналізована інформація про вже наявні вдалі спроби використання візерунків у квіткових композиціях, особливо партерах, починаючи з 50-х років минулого століття, допомогла нам створити практичну базу для застосування знакової системи української вишивки у не зовсім типовій для попередніх століть мистецькій сфері ландшафтного дизайну.
3. Було виконане основне завдання цієї роботи, яке полягало у поглибленні дизайнерських знань і вмінь шляхом створення власного квіткового орнаменту на експериментальній ділянці.
4. Після створення експериментального квітника, ми закріпили досвід та визначили допущені помилки для оптимізації й розвитку даного напрямку. За першими результатами можна відмітити, що при виборі сортів тюльпанів треба чітко синхронізувати терміни цвітіння та діаметр квітів. Скорегувати техніку садіння, ущільнити посадку, щоб зробити візерунок яскравіше та багатше.
5. Наш проєкт збагатив нас необхідною фундаментальною інформацією і досвідом у техніці створення «українського партеру» для подальшого її удосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амброз, О. (1966). *О символике крестьянской вышивки архаического типа*. Москва: Издательство Академии наук СССР.
2. Афанасьев, А. (1965). *Поэтические воззрения славян на природу. Опыт сравнительного изучения славянских преданий и верований, в связи с мифическими сказаниями других родственных народов*. Москва: Тип. Грачева и Комп.
3. Брицун-Ходак, М. (2002). *Літописна Земля Древлан*. Коростень: Друк.
4. Вовк, Х. (2009). *Антропологічні особливості українського народу*. Культурологічний вісник, 1, С. 28.
5. Голан, А. (1993). *Миф и символ*. Москва: Русслит.
6. Гуменна, Д. (1994). *Благослови мати*. Київ: Academia.
7. Демченко, М. (2014). *Берегиня традиційної української вишивки*. Квіти України, 9, сс. 19-22.
8. Джунь, О. (2018). *Український партер*. Ландшафт и архитектура, 5, сс. 48-52.
9. *ЗНАКИ (155 стародавніх українських вишивок). Альбом*. (1992). Київ: Бібліотечка журналу "Соняшник".
10. Кзрлот, Х. (1995). *Словарь символов*. Москва: РЕРЬ-Вок.
11. Маслова, Г. (1978). *Орнамент русской народной вышивки как историко-этнографический источник*. Москва: Наука.
12. Найден, О. (1989). *Орнамент українського народного розпису: витоки, традиції, еволюція*. Київ: Наукова думка.

13. Новицька, М. (1972). *Золотная вишивка Давньої Русі*. *Byzantinoslavica*, 33, С. 44.
14. Павлуш, К. (2012). *Українська вишивка: регіональний аспект*. *Актуальні питання культурології*, 12, сс. 84-87.
15. Пассек, Т. (1941). *Трипільська культура*. Київ: Видавництво Академії Наук УРСР.
16. Пранчук, Т. (2012). *Вишивка Чернігівщини: традиції і сучасність*. *Українознавство*, 4, сс. 122-126.
17. Рыбаков, Б. (1965). *Космогония и мифология земледельцев энеолита*. *Советская археология*, 1, сс. 24-47.
18. Рыбаков, Б. (1981). *Язычество древних славян*. Москва: Наука.
19. Селівачов, М. (2009). *Лексикон української орнаментики (іконографія, номінація, стилістика, типологія): навч. посіб. 2-е вид., допов. та випр.* Київ: Редакція вісника «АНТ».

Електронні ресурси

20. Блик, Л., Когутич, Т., Мніх, А., Дружук, І., Снітовський, О., Чирія, І. (2018). *Україна вишивана: від Дніпра до Латориці*. Режим доступу до статті: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2460744-ukraine-visivana-vid-dnipra-do-latorici.html> [Дата останнього відвідування: 30.04.2020].
21. Вікіпедія (2001). *Мозаїки Михайлівського Золотоверхого собору*. Режим доступу до статті: https://uk.wikipedia.org/wiki/Мозаїки_Михайлівського_Золотоверхого_собору [Дата останнього відвідування: 30.04.2020].
22. Голубев, М. (2015). *Киевские хроники*. Режим доступу до статті: <https://carabaas.livejournal.com/15018047.html> [Дата останнього відвідування: 30.04.2020].

23. ЕТНОХАТА (2015). *Кольори народної вишивки та їх значення*. Режим доступу до статті: <https://etnoxata.com.ua/statti/vishivanki-istorija-i-suchasnist/tsveta-narodnoj-vyshivki-i-ih-znachenie/> [Дата останнього відвідування: 30.04.2020].
24. ЕТНОХАТА (2015). *Символічність кольорів в українській вишивці*. Режим доступу до статті: <https://etnoxata.com.ua/statti/traditsiji/simvolichnist-koloriv-v-ukrajinskij-vishivtsi/> [Дата останнього відвідування: 30.04.2020].
25. ЕТНОХАТА (2015). *Українські вишиті візерунки - уявлення народу про устрій світу*. Режим доступу до статті: <https://etnoxata.com.ua/statti/vishivanki-istorija-i-suchasnist/ukrajinski-vishiti-vizerunki-ujavlennja-narodu-pro-ustrij-svitu/> [Дата останнього відвідування: 30.04.2020].
26. Зайченко, В. (2007). *Вишивка козацької старшини XVII - XVIII століть*. Вступ. Режим доступу до статті: <https://gioconda.livejournal.com/281962.html> [Дата останнього відвідування: 30.04.2020].
27. Зінченко, Т. (2018). *Народжені в сорочках: символи і обереги нашої вишиванки*. Режим доступу до статті: https://espreso.tv/article/2018/05/17/narodzheni_v_sorochkakh_symvoly_i_obereg_y_nashoyi_vyshyvanky [Дата останнього відвідування: 30.04.2020].
28. Київзеленбуд. *Наша історія*. Режим доступу до статті: <http://kievzelenbud.com/about/info/nasha-istoriya/> [Дата останнього відвідування: 30.04.2020].
29. Крашенінін, В. (2015). *Найдавніші зразки стародавньої вишивки*. Режим доступу до статті: <https://spadok.org.ua/vyshyvka-i-vbrannya/naudavnishi-zrazky-starodavno-vyshyvky> [Дата останнього відвідування: 30.04.2020].

30. Марущак, О. (2016). *У Києві з'явилися клумби в стилі Київської Русі*. Режим доступу до статті: <https://www.segodnya.ua/ua/kyev/kommunalka/v-kyieve-poyavilis-klumby-v-stile-kyevskoy-rusi-738970.html> [Дата останнього відвідування: 30.04.2020].
31. Національний ботанічний сад імені М.М.Гришка НАН України (2005). *Партер*. Режим доступу до статті: http://www.nbg.kiev.ua/ru/collections_expositions/index.php?SECTION_ID=211 [Дата останнього відвідування: 30.04.2020].
32. Понятишин, Н. *Таємничі коди предків: 12 головних символів української вишивки*. Режим доступу до статті: <https://folkmoda.net/articles/kody-predkiv> [Дата останнього відвідування: 30.04.2020].
33. Рідний Київ (2013). *12 фотографій, що показують, як виглядали українські міста в середині XX століття*. Режим доступу до статті: <https://kyiv.ridna.ua/2015/11/12-fotohrafij-scho-pokazuyut-yak-vyhlyadaly-ukrajinski-mista-v-seredyni-hh-stolittya/> [Дата останнього відвідування: 30.04.2020].
34. Титаренко, О. (2002). *Фітодизайн в українській вишиванці*. Режим доступу до статті: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/7335/1/13.pdf> [Дата останнього відвідування: 30.04.2020].
35. Тороп, С. (2010). *Скіфський одяг*. Режим доступу до статті: <http://www.bizslovo.org/content/index.php/ru/istoriya-nikopolya/134-davnya-istoriya/458-sk-odyag.html> [Дата останнього відвідування: 30.04.2020].
36. Royal Exclusive. *Вишиванка західних регіонів України*. Режим доступу до статті: <http://royal-exclusive.com.ua/ua/vyshyvka/vyshyvanka-zahidnyh-regioniv-ukrany-a30/> [Дата останнього відвідування: 30.04.2020].

ПРИКЛАДИ ОРНАМЕНТІВ



Рис. 1.1. Орнаменти кринів



Рис. 1.2. Підризник та окрайка другої половини XVIII ст. Однобічна, художня гладь, гаптування у прикріп



Рис. 1.3. Зображення зірок у вишивці



Рис. 1.4. Стилзоване зображення Берегині



Рис. 1.5. Приклади вишивки хмелю та винограду



Рис. 1.6. Фрагменти найтипівіших орнаментальних мотивів

ОРНАМЕНТАЛЬНІ МОТИВИ НА АРХІВНИХ ФОТОГРАФІЯХ КИЄВА



Рис. 1.7. Квіткова клумба на площі Льва Толстого



Рис. 1.8. Квіткові панно з орнаментальними мотивами та візерунками

СУЧАСНЕ ВИКОРИСТАННЯ ОРНАМЕНТІВ У ЛАНДШАФТНОМУ ДИЗАЙНІ



Рис. 1.9. Партер Національного ботанічного саду імені М. М. Гришка НАН України



Рис. 1.10. Квіткові композиції біля пам'ятника Тараса Шевченка в однойменному парку



Рис. 1.11. Партер у Київському меморіальному парку «Перемога», 2005 рік



Рис. 1.12. Мозаїка Михайлівського Золотоверхого собору, «Сцена євхаристії»



Рис. 1.13. Квіткові композиції за мотивами орнаментів Київської Русі

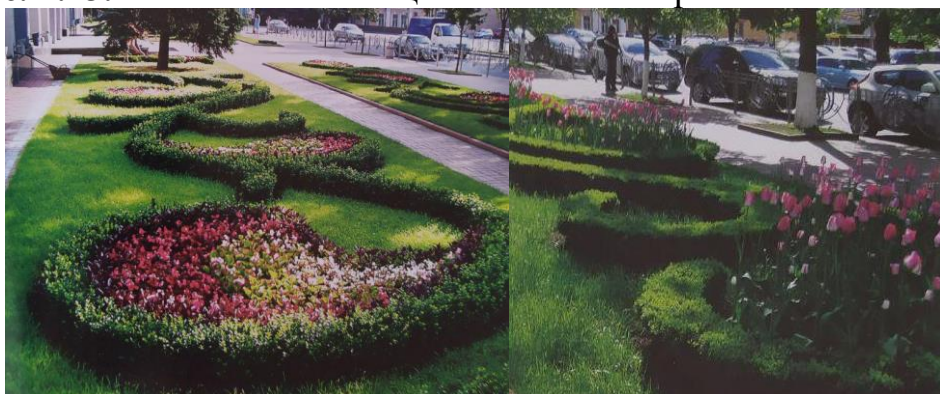


Рис. 1.14. Партери на Печерську (Київ) за мотивами Трипілья та кераміка з поліхромним (в три фарби — червона, чорна і біла) орнаментом, взята за основу візерунка



Рис. 1.15. Квіткові панно біля Кирилівської церкви та фрагмент орнаменту в ній же, взятий за основу візерунка



Рис. 1.16. Квітковий візерунок, висаджено працівниками КО “Київзеленбуд” у 2017 році

ПРОЦЕС СТВОРЕННЯ ОРНАМЕНТУ ДЛЯ КВІТНИКА

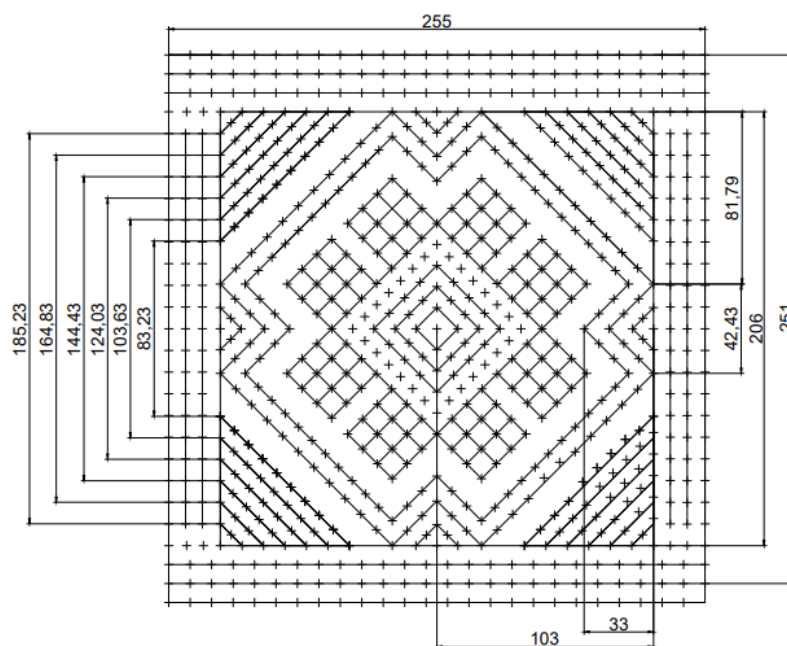


Рис. 1.17. Основні розміри орнаменту

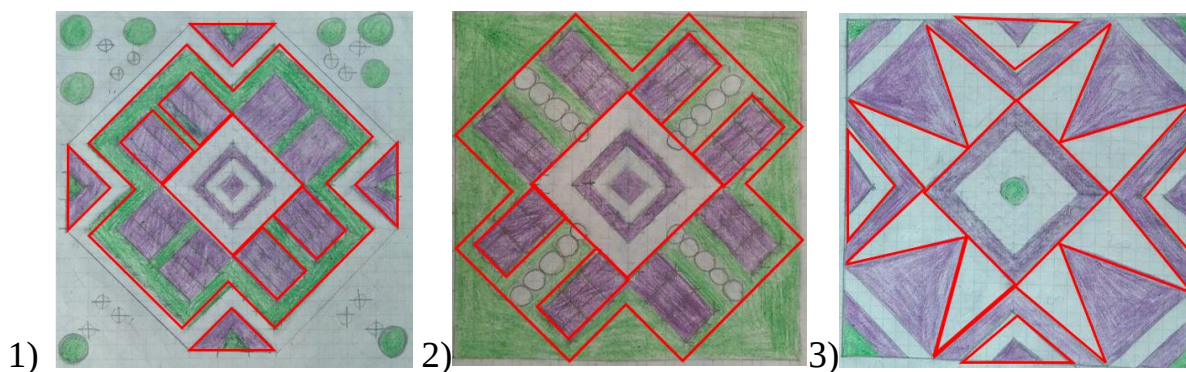


Рис. 1.18. Робочі замальовки орнаменту: 1 - першого модульного квітника; 2 - другого модульного квітника; 3 - третього модульного квітника



Рис. 1.19. Квіти на заміну пошкоджених

ЗМІНА КВІТНИКА ВПРОДОВЖ ВЕСНЯНОГО ПЕРІОДУ



Рис. 1.20. Фотографії ділянок 10.04.2020-13.04.2020



Рис. 1.21. Фотографії ділянок 26.04.2020